

FUQAROLARNING IJTIMOIIY, SIYOSIY VA IQTISODIY HUQUQLARI VA MANFAATLARI.

O`zbekiston Respublikasi Buxoro viloyati Kogon tumani

12-umumiy o`rta ta`lim maktabi bitiruvchisi

Ostonova Fotima Zubaydillayevna

Annotatsiya. Mazkur maqolada O`zbekiston Respublikasi fuqarolarining ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy huquqlari hamda manfaatlari keng va batafsil yoritiladi. Maqolada O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining tegishli moddalari asosida fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklari, shuningdek, ularning manfaatlarini himoya qilish usullari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Ushbu maqola ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy huquqlarning mohiyati va ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar. Fuqarolik huquqlari, siyosiy huquqlar, iqtisodiy huquqlar, erkinliklar, O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, ijtimoiy manfaatlar, huquqiy himoya.

-Ijtimoiy huquqlar

Ijtimoiy huquqlar fuqarolarning jamiyatda to'laqonli va xavfsiz yashashini ta'minlash uchun berilgan huquqlardir. Ushbu huquqlar fuqarolarning ijtimoiy himoyaga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan bo'lib, O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida quyidagicha belgilangan:

1. Mehnat Huquqi: Har bir fuqaroning mehnat qilish huquqi, tanlagan faoliyati bo'yicha mehnat shartnomasini tuzish, adolatli ish sharoitlariga ega bo'lishi O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 37-moddasida belgilangan. Fuqarolarni mehnat qilish sharoitlarini yaxshilash, mehnatni muhofaza qilish va mehnat qonunchiligini takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi.

2. Dam olish huquqi: Fuqarolarning dam olish va bo'sh vaqtga ega bo'lish huquqi ham 37-moddada keltirilgan. Mehnatkashlar haftalik ish vaqtining qisqartirilganligi, yillik pullik ta'til va dam olish kunlariga ega bo'lishlari lozim.

3. Sog'liqni saqlash huquqi: Har bir fuqaroning sog'lig'ini saqlash va tibbiy yordam olish huquqi 40-moddada belgilangan. Sog'liqni saqlash tizimi davlat tomonidan moliyalashtiriladi va fuqarolarga bepul tibbiy xizmat ko'rsatiladi. Tibbiyot muassasalari va xizmatlari har bir fuqaroning sog'lig'ini yaxshilash va saqlash uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

4. Ta'lim olish huquqi: Fuqarolar bepul umumiy ta'lim olish huquqiga ega. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 41-moddasida har bir fuqaro ta'lim olish huquqiga ega ekani belgilangan. Ta'lim olish tizimi davlat tomonidan moliyalashtiriladi va barcha bosqichlarda bepul ta'lim olish imkoniyati yaratiladi. Ta'limning turli bosqichlari, jumladan, maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus va oliy ta'lim davlat tomonidan ta'minlanadi.

5. Ijtimoiy himoya huquqi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 39-moddasida keltirilganidek, har bir fuqaro keksayganda, mehnat qobiliyatini yo'qotganda, shuningdek, boquvchisini yo'qotganda yoki ishsizlik, kasallik va nogironlik sababli ijtimoiy himoyaga ega bo'lish huquqiga ega. Ijtimoiy himoya tizimi davlat tomonidan moliyalashtiriladi va har bir fuqaro uchun kafolatlanadi.

-Siyosiy Huquqlar

Siyosiy huquqlar fuqarolarga davlat boshqaruvida ishtirok etish, saylovlarda ovoz berish, siyosiy partiyalar tashkil qilish va ularga a'zo bo'lish huquqlarini beradi. Bu huquqlar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida quyidagicha belgilangan:

1. Saylov huquqi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 117-moddasida har bir fuqaroning saylash va saylanish huquqi belgilangan. Saylovlarda ishtirok etish huquqi konstitutsiyaviy huquq bo'lib, fuqarolar davlat boshqaruv organlariga va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlariga saylash va saylanish huquqiga ega.

2. Davlat boshqaruvida ishtirok etish huquqi: 32-moddada fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvida ishtirok etish huquqi kafolatlanadi. Bu huquq fuqarolarni davlat boshqaruvida faol ishtirok etish, jamoat tashkilotlarida ishlash, davlat organlari va muassasalarida faoliyat ko'rsatish imkoniyatini beradi.

3. So'z va matbuot erkinligi: Har bir fuqaroning so'z erkinligi va matbuot erkinligi 29-moddada kafolatlangan. So'z erkinligi fuqarolarning o'z fikr-mulohazalarini erkin ifoda etish, matbuot va axborot vositalarida o'z fikrlarini yoritish huquqini ta'minlaydi.

4. Assotsiatsiya erkinligi: Fuqarolar siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalari va kasaba uyushmalarini tuzish va ularga a'zo bo'lish huquqiga ega (34-modda). Bu huquq fuqarolarni o'z manfaatlarini himoya qilish va davlat boshqaruvida faol ishtirok etish imkoniyatini beradi.

-Iqtisodiy Huquqlar

Iqtisodiy huquqlar fuqarolarga mulk egaligi, tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish, iqtisodiy resurslardan foydalanish huquqlarini beradi. Ushbu huquqlar O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida quyidagicha belgilangan:

1. Mulk huquqi: Har bir fuqaroning mulk huquqi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 36-moddasida belgilangan. Bu moddaga ko'ra, fuqarolar mulkdan foydalanish va uni boshqarish huquqiga ega. Mulk huquqi davlat tomonidan himoya qilinadi va fuqarolar o'z mulklarini ixtiyoriy ravishda boshqarish, sotish, ijaraga berish va boshqa operatsiyalarni amalga oshirish huquqiga ega.

2. Tadbirkorlik huquqi: 42-moddada har bir fuqaroning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish huquqi kafolatlangan. Fuqarolar o'z bizneslarini boshlash, tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish va iqtisodiy resurslardan foydalanish huquqiga ega.

3. Foyda olish huquqi: Fuqarolar ishlab chiqarishdan, tijorat faoliyatidan va boshqa qonuniy yo'llar orqali foyda olish huquqiga ega (37-modda). Bu huquq fuqarolarga o'z mehnatlari natijasidan manfaat ko'rish, iqtisodiy faoliyat orqali daromad olish imkoniyatini beradi.

4. Iqtisodiy xavfsizlik: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 53-moddasida davlat iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga majbur ekani belgilangan. Bu huquq fuqarolarni iqtisodiy barqarorlik va xavfsizlik sharoitida yashash, iqtisodiy resurslardan foydalanish va iqtisodiy qiyinchiliklardan himoya qilish imkoniyatini ta'minlaydi.

-Fuqarolarning Huquqiy Himoyasi

Fuqarolarning huquq va erkinliklari davlat tomonidan himoya qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 44-moddasida fuqarolar o'z huquqlari va erkinliklarini himoya qilish huquqiga ega ekani belgilangan. Har bir fuqaro sud orqali o'z huquqlarini himoya qilish imkoniyatiga ega. Fuqarolar sud tizimi orqali o'z huquqlarini himoya qilish, huquqbuzarliklarga qarshi kurashish va adolatni tiklash imkoniyatiga ega.

Fuqarolar o'z huquqlarini himoya qilish uchun turli vositalardan foydalanishi mumkin, jumladan:

1. Sud Tizimi: Fuqarolar o'z huquqlarini himoya qilish uchun mahalliy va yuqori sud organlariga murojaat qilish huquqiga ega. Sudlar fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, qonuniylikni tiklash va huquqbuzarliklarga qarshi kurashish uchun xizmat qiladi.

2. Advokatlar Xizmati: Fuqarolar advokatlar xizmatidan foydalanib, o'z huquqlarini himoya qilishda yuridik yordam olishlari mumkin. Advokatlar fuqarolarga huquqiy masalalarda maslahat berish, sud ishlarida himoya qilish va huquqiy hujjatlarni tayyorlashda yordam beradi.

3. Ombudsman Institutlari: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda faoliyat yuritadi. Ombudsman fuqarolarning huquqlarini buzilishiga oid shikoyatlarni ko'rib chiqadi va ularni hal etishda yordam beradi

4. Jamoat Tashkilotlari va Nodavlat Notijorat Tashkilotlari (NNTlar): Fuqarolar huquqiy himoya va ijtimoiy yordam olish uchun turli jamoat tashkilotlari va NNTlarga

murojaat qilishlari mumkin. Ushbu tashkilotlar fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, huquqbuzarliklarga qarshi kurashish va huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan tadbirlarni amalga oshiradi.

Fuqarolarning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy huquqlari va manfaatlari davlatning asosiy vazifalaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan ushbu huquqlar fuqarolarning jamiyatda erkin va xavfsiz yashashini, davlat boshqaruvida faol ishtirok etishini ta'minlaydi. Ushbu huquqlar va erkinliklarning himoya qilinishi fuqarolarni ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan rivojlanishiga yordam beradi. Fuqarolar o'z huquqlarini himoya qilish uchun turli vositalardan foydalanishlari mumkin, bu esa huquq va erkinliklarni to'laqonli amalga oshirish imkoniyatini yaratadi.

Foydalanilgan Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. Karimov, I.A. (2002). "O'zbekiston Konstitutsiyasi va qonun ustuvorligi". Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi nashriyoti.
3. Boboev, H.T. (2010). "Davlat va huquq nazariyasi". Toshkent: Yangi asr avlodi.
4. Normatov, U.T. (2015). "O'zbekiston huquqiy tizimi". Toshkent: Adolat.
5. Muminov, A. (2018). "Huquqiy madaniyat va fuqarolik jamiyati". Toshkent: Sharq.